

COMMISSION SPECIALE
RELATIVE AU TRAITEMENT
D'ABUS SEXUELS ET DE FAITS
DE PEDOPHILIE DANS UNE
RELATION D'AUTORITE, EN
PARTICULIER AU SEIN DE
L'ÉGLISE

du

LUNDI 29 NOVEMBRE 2010

Après-midi

BIJZONDERE COMMISSIE
BETREFFENDE DE
BEHANDELING VAN SEKSUEEL
MISBRUIK EN FEITEN VAN
PEDOFILIE BINNEN EEN
GEZAGSRELATIE,
INZONDERHEID BINNEN DE KERK

van

MAANDAG 29 NOVEMBER 2010

Namiddag

La séance est ouverte à 14.23 heures et présidée par Mme Karine Lalieux.
De vergadering wordt geopend om 14.23 uur en voorgezeten door mevrouw Karine Lalieux.

Audition de:

- M. Walter Van Steenbrugge, avocat
- Mme Christine Mussche, avocate

Hoorzitting met:

- de heer Walter Van Steenbrugge, advocaat
- mevrouw Christine Mussche, advocaat

La **présidente**: À l'ordre du jour de nos travaux de cet après-midi, il y a l'audition de M. Walter Van Steenbrugge et de Mme Christine Mussche. Comme d'habitude, ces deux personnes vont nous faire un exposé et vous aurez ensuite tout loisir de leur poser vos questions.

Walter Van Steenbrugge: Mevrouw de voorzitter, geachte leden van de bijzondere commissie, het komt niet zo vaak voor dat advocaten gehoord worden in een parlementaire commissie. U zult dan ook begrijpen dat wij als advocaten gehouden zijn aan het beroepsgeheim en dat wij in de mate van het mogelijke zullen trachten goed te antwoorden op de vragen die komen, uiteraard binnen de krijtlijnen en de beperkingen van het beroepsgeheim. Dat heeft zowel met de lopende dossiers te maken – u weet allemaal dat ik daarmee het dossier “operatie Kelk” bedoel – als met afgesloten dossiers.

Om het dan toch nog enigszins nuttig te houden en om een aantal duidelijke punten te maken, zullen wij in meer algemene termen onze visie geven op de werkzaamheden die wij verricht hebben als advocaten van meerdere slachtoffers.

Wij kunnen dat situeren vanaf halfweg de jaren '90; vanaf toen ging het echt om veel dossiers.

Ik was niet aanwezig toen de heer Devillé hier als getuige werd opgeroepen, maar ik denk dat wij samen aan die werkzaamheden begonnen zijn. De heer Devillé was trouwens ook mijn cliënt. Hij was de woordvoerder van de Werkgroep Mensenrechten in de Kerk. Het is dus vanaf halfweg de jaren '90 dat wij als zijn advocaten hebben gefungeerd. Wij zijn in die periode ook in contact gekomen met tientallen slachtoffers.

Het is goed om erop te wijzen dat er een heel groot verschil is met de assertiviteit en de krachtdadigheid van de slachtoffers die zich nu manifesteren. Met nu bedoel ik vanaf het ogenblik dat Marc Vangheluwe, ook een cliënt van ons, een en ander aan de orde van de dag heeft gebracht. Dat is het ogenblik geweest waarop vele slachtoffers zich krachtig genoeg voelden om een aantal zaken te duiden, terwijl de slachtoffers die wij hebben ontmoet in de jaren '90 eigenlijk heel bange mensen waren die voornamelijk onder de vleugels kropen van de heer Devillé en die eigenlijk niet bereid waren om aan ons als advocaten een mandaat te geven om vele dossiers op gerechtelijk niveau te brengen.

Ik herinner mij zeer goed dat wij op zaterdagvoormiddag tientallen mensen naar ons kantoor in het centrum van Gent lieten komen om naar hen te luisteren. De heer Devillé was daar af en toe bij, maar niet altijd. De rode draad doorheen al die besprekingen was dat het ging om heel zwaar beschadigde mensen die op een heel ernstige manier op seksueel vlak misbruikt waren, maar die langs de andere kant toch nog geloofden

dat het voor een stuk binnen de Kerk kon opgelost worden.

Het was niet gemakkelijk om voor die mensen iets te doen. Als advocaat is men natuurlijk gehouden aan het mandaat dat men krijgt. Men was toen van oordeel dat het beter was anoniem een soort mandaat te geven aan de heer Devillé, zodat hij kennis kon nemen van hun klachten. De aard van de feiten was – ik benadruk dat – heel gruwelijk. Men wilde het de heer Devillé mogelijk maken deze aan te kaarten bij de kerkelijke autoriteiten.

Ik heb de heer Devillé van vrij dichtbij bijgestaan, deels door als *spokesman* te fungeren en ook door een aantal brieven op te stellen en deze naar de hogere kerkelijke autoriteiten te sturen. In het licht daarvan hebben wij contact opgenomen met de toenmalige minister van Justitie, de heer Marc Verwilghen. Ik heb het nagekeken in mijn agenda. Ons bezoek aan de minister dateert van 8 september 1999.

Dat was eigenlijk het resultaat van drie of vier jaar samenwerking. Op dat ogenblik bleven immers alle poorten gesloten binnen de kerkelijke hiërarchie. De brieven die de heer Devillé schreef, werden ofwel niet beantwoord, ofwel kreeg hij antwoorden die een zekere ontmoediging inhielden om verder te doen. Ik herinner mij zeer goed dat er brieven van kardinaal Danneels zijn gekomen, gericht aan de heer Devillé.

De heer Devillé en ikzelf hebben in die periode ook vastgesteld dat er in specifieke dossiers door mensen van politionele overheden ook duidelijke taal werd gesproken. Ik herinner mij een geval waarin een politiefunctionaris onder ede, ten overstaan van de correctionele rechtbank, is komen verklaren dat hij eigenlijk van meet af aan – niet in het kader van een opsporingsonderzoek, maar in het kader van een gerechtelijk onderzoek – telefonisch duidelijke signalen kreeg om daarmee te stoppen. Die man is dat dus onder ede komen vertellen, op een ogenblik dat dit allemaal niet zo gemakkelijk ging. Men voelde de druk immers aan. Die man zei niet alleen voor zichzelf te spreken, maar ook voor zijn collega's. Dit deed zich voor in West-Vlaanderen. Die man zei zonder enig voorbehoud, zonder enige reserve, dat men hem had gevraagd de zaak binnen de Kerk te houden en te stoppen met zijn werkzaamheden, op een ogenblik dat het seksueel misbruik al was aangeklaagd door de ouder van een zwaar misbruikt, licht mentaal gehandicapt kind.

Dat heeft zich voorgedaan. In de context van

diezelfde zaak – ik herinner mij dat nog alsof het gisteren was – zijn wij, meester Mussche en ikzelf, bij een van de kerkelijke leiders geweest. Wij zijn ontvangen op een plaats in Gent, waar wij alleen met die man zijn gaan praten omdat de kosten die verbonden waren aan de opvang en de therapie hoog waren. Wij hebben wel gevraagd dat men vanuit de Kerk zou instaan voor de bewezen therapiekosten die op het moment van het gesprek reeds gemaakt waren en voor diegene die nog nodig zouden zijn in de toekomst, mits voorlegging van betalingsbewijs. Wij hebben de kerkelijke leider wel naar zijn standpunt gevraagd, hoe hij daarmee zou omgaan in de toekomst, hoe men dat eigenlijk zag. De feiten waren immers zonneklaar. Het seksueel misbruik was zonneklaar, niet alleen voor ons, want wij hebben bij die procedure ook bijstand gevraagd, toevallig van psychiater Peter Adriaenssens. Verder hebben we toen een beroep gedaan op Dirk Deboutte, toch ook een autoriteit op het vlak van de kinderpsychiatrie, en op mevrouw Stellamans-Wellens, een kinderpsychologe uit West-Vlaanderen, om een en ander wel degelijk te kunnen onderbouwen. Wij hadden op dat punt een heel sterke zaak, inzake bewezen seksueel misbruik. Toen wij daar aanklopten en het gesprek hebben gekregen met die kerkelijke leider, is ons eigenlijk niet heel veel gezegd.

Wij hebben echter nadien in het onderzoek moeten lezen dat de kerkelijke leider, toen hij werd gehoord, zei dat de twee advocaten van het misbruikte meisje hem eigenlijk waren komen afpersen. Dat is mij altijd bijgebleven, dat iemand die zoals eenieder van ons geacht wordt de waarheid te spreken – vanuit die positie lijkt dat toch nog wat meer evident te zijn – ons als advocaten probeerde uit die zaak te halen. Het is natuurlijk bezwarend als advocaten tijdens een onderzoek met de vinger gewezen worden, in die zin dat wij 'speciale' advocaten zouden zijn omdat wij in het kabinet van een kerkelijke leider om centen zouden zijn gaan vragen. De context waarin die heer dat voorstelde aan de verbalisanten was met details, alles erop en eraan. Een filmacteur zou het zo goed niet gekund hebben. Maar goed, het zal altijd woord tegen woord blijven. Men mag mij echter honderdduizend eden laten afleggen, ik zal altijd bij hetzelfde blijven, met name dat er met geen woord, met geen woord, over vergoedingen of centen of wat dan ook is gesproken.

In het kader van dezelfde zaak merkten wij nog een aantal dingen op die wij nooit eerder tegenkwamen. Wij, meester Mussche zelfs nog in meerdere mate dan ikzelf, hebben al vele jaren

slachtoffers van seksueel misbruik bijgestaan. Er was wel degelijk een onderscheid te maken tussen dossiers van klassiek seksueel misbruik, waar het gaat over incest en pedofilie, en dossiers van misbruik in de Kerk.

In het kader van een zaak die zijn beslag kreeg in de correctionele rechtbank, werd tijdens het onderzoek op alle mogelijke manieren getracht om de onderzoekers in diskrediet te brengen. Dat leidde telkenmale tot zittingen voor de kamer van inbeschuldigingstelling. Daar is niets mis mee. Elke partij heeft het recht om haar verweer te doen gelden, zoals men meent dat te moeten doen gelden.

Het standpunt van het openbaar ministerie in de hele procedure echter, zowel op het niveau van de rechtbank van eerste aanleg als op het niveau van het parket-generaal, was zeer eenduidig, namelijk dat er niets mis was met het gerechtelijk onderzoek.

Wij zijn dan met zijn allen naar de correctionele rechtbank gegaan, waar ten aanzien van de geestelijke man die door het kindje als de pleger van de seksuele feiten werd aangeduid, zware straffen werden gevorderd door de openbare aanklager in de lijn van wat zich had voorgedaan, zowel op het niveau van de rechtbank van eerste aanleg als met betrekking tot de tussenincidenten op het niveau van het parket-generaal. Dat heeft geleid tot een ernstige veroordeling van de man in eerste aanleg.

Ik heb het vonnis bij mij. Die man werd veroordeeld, niet in staat van herhaling zijnde maar als primaire veroordeelde, tot een gevangenisstraf van vier jaar, waarna een hoger beroep werd aangetekend.

Op de eerste zitting van het hof van beroep kregen wij een vordering, zonder dat wij daarop waren voorbereid, van een lid van het openbaar ministerie van het parket-generaal van Gent, die onmiddellijk op de banken de vrijspraak kwam vragen.

Dat deed bij ons de haren ten berge rijzen. Wij hebben dan aan de voorzitter gevraagd om de drie experts, professor Adriaenssens, dokter Dirk Deboutte en mevrouw Stellamans te horen, waarop het hof is ingegaan. Die zaak heeft dan uiteindelijk de vrijspraak opgeleverd, conform de vordering van de openbare aanklager.

Dat is een voorbeeld van een zaak waarvan wij vinden dat het toch wel een heel speciaal parcours

is geweest, een parcours dat wij in andere zaken met betrekking tot seksueel misbruik niet eerder zijn tegengekomen.

Men kan de lijn dan doortrekken naar andere zaken waarin het niet tot een gerechtelijk onderzoek is gekomen, maar die in een opsporingsonderzoek zijn blijven steken en vervolgens werden geseponneerd. Wij zijn hier als getuigen en niet om conclusies te trekken, maar een aantal zaken met betrekking tot seksueel misbruik binnen de Kerk waarbij geestelijken werden aangewezen, is toch ietwat onverklaarbaar op een seponering uitgelopen.

De mensen die ons de daaropvolgende maanden of jaren hebben geraadpleegd en die te maken kregen met het eigenaardig verloop van dat soort zaken, raakten te ontmoedigd om nog verder te doen.

Ik weet niet wat de heer Devillé allemaal heeft gezegd, maar ik denk dat hij ook zal benadrukt hebben dat er berusting was bij een aantal mensen, omdat men meende dat het beter was om te wachten op wat kerkelijk zou gebeuren. Wij zagen in een latere fase ook dat zij dat altijd binnen het eigen huis wilden oplossen en dat het soms eigenaardige verloop van de gerechtelijke onderzoeken die mensen heeft weerhouden om verder te doen.

Ik kan het niet over alle specifieke dossiers hebben. Wij zouden het bestek van onze getuigenis te buiten gaan, mochten wij al die dossiers, al was het maar in algemene termen, uitleggen. Als ik echter zoveel jaren later naga waar wij in de zomer van 2010 zijn aanbeland en als ik merk wat de rechtsgang is geweest met betrekking tot operatie Kelk, dan zijn de eigenaardigheden die wij in de jaren'90 meenden vast te stellen, er nog steeds. Gelet op het beroepsgeheim kan ik daarop niet verder in detail ingaan, maar als men kijkt naar het procedureverloop in de zaken die afgelopen zomer naar buiten zijn gekomen, is er nog niet zoveel veranderd.

Dat zijn in een notendop de algemene ervaringen en een aantal voorafgaandelijke opmerkingen die ik wilde maken. Het is volgens mij misschien meer aangewezen om de vragen van de commissieleden af te wachten.

Christine Mussche: Mevrouw de voorzitter, naast de opmerkingen van de heer Van Steenbrugge over het soms merkwaardig verloop van de procedures, om het zacht uit te drukken, is

het misschien nuttig om mee te delen dat wij met betrekking tot de houding van de Kerk evenzeer een aantal zaken moesten vaststellen, die naar onze bescheiden mening absoluut niet door de beugel konden.

Wanneer kerkelijke autoriteiten werden geïnformeerd over ontoelaatbaar, seksueel overschrijdend gedrag van priesters en dergelijke, bestond die Kerk erin – dat was toentertijd zo en ik hoop dat het verleden tijd is – die mensen niet in diskrediet te brengen en ze eenvoudigweg over te plaatsen zonder de nodige reputatie. Daardoor – en dat is pas echt perfide – kon misbruik opnieuw plaatsvinden, zoals het vaak is gebeurd.

Dat is natuurlijk een houding van de Kerk, waarmee wij het enorm moeilijk hebben. Er is enerzijds de houding van het gerecht, waarbij veel vraagtekens te plaatsen zijn. Ik denk dat dat uitermate grondig moet gebeuren. Anderzijds is er de houding van de Kerk tegenover meldingen, vaststellingen en herhaalde vaststellingen ten aanzien van dezelfde personen. Als de Kerk, het instituut der instituten, er dan niet in slaagt om daar de nodige gevolgen aan te verbinden, dan denk ik dat het probleem zeer diep zit. Dat wou ik nog even toevoegen.

La présidente: Même si nous comprenons la problématique des affaires en cours et le secret professionnel à garantir pour ne pas mettre à mal les dossiers pénaux – c'est en effet la reconnaissance au niveau judiciaire qui est importante pour les victimes –, nous voudrions aller le plus loin possible dans la précision des faits, notamment pour des affaires déjà jugées. Vous nous avez parlé d'une affaire ayant conduit à une condamnation, qui a été en appel; je suppose qu'elle est à présent terminée.

J'imagine que certains commissaires auront des questions précises à vous poser mais il est important pour nous de pouvoir mettre en exergue les problèmes rencontrés dans les rouages de la justice. Cela nous permettra de questionner plus tard les magistrats et les policiers de manière précise.

Je donne la parole aux commissaires pour leurs questions.

Siegfried Bracke: Mevrouw de voorzitter, ik wil om te beginnen meester Van Steenbrugge en meester Mussche bedanken omdat ze naar de commissie zijn gekomen. Ik zal het heel kort houden. Ik heb twee vragen om aanvulling. U verwijst hier – dat was eerder al gebeurd, toen we

de heer Devillé hebben gehoord – naar een contact dat u hebt gehad met de toenmalige minister. In tegenstelling tot heer Devillé, herinnert u zich de datum wel, 8 september 1999. Ik zou, ten eerste, willen weten wat daar besproken is en, ten tweede, of daar een vervolg op is gekomen. U mag direct antwoorden wat mij betreft, maar het gebruik wil hier dat we alle vragen in één keer stellen en dat u dan ook in één keer antwoordt.

Dan de tweede aanvulling die ik zou willen krijgen. U uit daar toch een zwaarwichtig feit – het is eigenlijk geen beschuldiging – over een politiemann die onder ede verklaard heeft “dat men hem heeft gezegd dat hij moest stoppen”. U hebt het zo geformuleerd. Ik zou dan willen weten wie die “men” is. Daarbij wil ik het voorlopig laten.

Carina Van Cauter: Mevrouw de voorzitter, op mijn beurt wil ik meester Mussche en meester Van Steenbrugge danken voor hun aanwezigheid. Met betrekking tot de obstructie in rechte, zoals u ze in algemene bewoordingen hebt aangehaald, hebt u een dossier als voorbeeld gesteld. U hebt, zoals collega Bracke heeft aangehaald, verwezen naar een politiefunctionaris die onder ede verklaard heeft dat er obstructie zou geweest zijn. Ik neem aan dat de verklaringen van de politiefunctionaris in kwestie geakteerd zijn op een zittingsblad? Dat zijn openbare stukken. Mogelijkerwijze kunt u deze stukken bij ons dossier voegen? In welke mate kunt u staven wat hier desgevallend werd gezegd?

U hebt melding gemaakt van zo'n dossier. Anderzijds zegt u dat u sedert halfweg de jaren '90 een aantal dossiers hebt behandeld met betrekking tot seksueel misbruik. Dit is een dossier waarvan u zegt dat u met enige objectiviteit kunt aangeven dat er werkelijk obstructie in rechte is geweest. Zijn er nog dergelijke dossiers? Kunt u nog voorbeelden aanhalen? Kunt u ons in de mate van het mogelijke stukken ter beschikking stellen, eventueel met doorhaling van de namen waarop de dossiers betrekking hebben? Zo kunnen we toch een objectief beeld krijgen van het systeem, als dat bestaat. Op welke manier is er sprake van een systematiek bij de obstructie die gepleegd wordt of gaat het enkel om hier en daar een dossier waarin er iets is foutgelopen, zoals men dat zou kunnen zeggen?

U zegt dat er in dat kwestieuze dossier sprake is van een speciaal parcours en dat ter zitting, niettegenstaande een eerdere veroordeling, de vrijspraak werd gevorderd door het parket-generaal.

Het zou ook kunnen dat er redenen waren om de vrijspraak te vragen en dat het hof daarom uiteindelijk een vrijspraak heeft verleend in dit dossier. Kunt u precies aangeven in welke mate het arrest in dit dossier zou afwijken van wat wij zouden mogen verwachten bij een correcte rechtsbedeling?

U zegt dat er blijkbaar een ander parcours waar te nemen is tussen dossiers met betrekking tot seksueel misbruik in het algemeen en deze die specifiek betrekking hebben op de gezagsrelatie met de Kerk. Wat bedoelt u daarmee precies? Welk onderscheid is er waar te nemen tussen de beide soorten dossiers?

U hebt aangegeven dat wanneer er een beroep werd gedaan op de tussenkomst van de kerkelijke leiders, de Kerk dikwijls op een nietszeggende manier heeft geantwoord en stom bleef voor datgene dat werd aangeklaagd. U hebt het voorbeeld gegeven van een specifiek dossier, waarbij een onderhoud plaatsvond met de kerkelijke leider. Kunt u aangeven wat de reden voor het onderhoud was? De vergoeding van de schade, ook al was deze volgens u aanwijsbaar, kwam niet ter sprake. Wat was dan wel de reden van het onderhoud?

Meester Mussche gaf aan dat de Kerk op het ontoelaatbaar seksueel grensoverschrijdend gedrag meestal reageerde door de betrokkene over te plaatsen. Hebt u kennis van verschillende dossiers waarin het daarbij is gebeven? Zijn er dossiers waarin u kennis hebt van seksueel misbruik, waarin er contact is geweest met de kerkelijke overheden en waarbij dit enkel aanleiding heeft gegeven tot de overplaatsing van de betrokkene in kwestie en er voor de rest niets is gebeurd?

Zijn er dossiers waarvan u weet dat de Kerk daadwerkelijk haar verantwoordelijkheid heeft opgenomen toen de feiten vaststonden en niet voor ernstige betwisting vatbaar waren, omdat er bijvoorbeeld een bekentenis was? Indien ja, wie wordt dan bedoeld met de Kerk? Wie heeft de verantwoordelijkheid opgenomen en op welke manier werden de slachtoffers vergoed? Hebt u daarvan een aantal voorbeelden?

Christian Brotcorne: Madame la présidente, mes questions rejoignent en partie celles de mes collègues.

Vous faites référence à des enquêteurs qui disent avoir fait l'objet de pressions, mais une

commission comme la nôtre ne peut se contenter d'une telle affirmation. Elle doit pouvoir vérifier le bien-fondé de ce qui est dit. Le "on" est un pronom impersonnel qui ne permet pas d'identifier les personnes. Je peux comprendre que vous n'avez pas nécessairement envie de citer de noms, puisque vous avez manifestement un cas précis à l'esprit. Peut-être ce nom pourrait-il nous être communiqué d'une manière ou d'une autre? Si vous ne pouvez pas, à titre personnel, affirmer de manière claire, nette et précise qu'il y a eu des pressions, de quel type de pressions il s'agissait et d'où elles venaient, il me paraît indispensable que notre commission puisse entendre cet enquêteur auquel il est vaguement fait référence.

Nous avons l'habitude d'avoir des jugements de première instance qui sont modifiés en degré d'appel. Cela fait partie du jeu judiciaire, c'est même l'objet du double degré de juridiction. Ce n'est donc pas anormal. Ce qui pourrait être anormal, c'est que, de manière systématique, et sans que cela ne soit fondé en droit, on ait des modifications de décisions. Là aussi, il faudrait, au-delà du seul commentaire intellectuel ou académique, avancer des précisions sur les raisons pour lesquelles vous pensez que ces changements de décisions font suite à des pressions particulières. Encore faudrait-il identifier ces pressions.

Ma troisième question concerne la commission Adriaenssens. Vous n'en avez rien dit et peut-être considérez-vous que cela fait partie du secret professionnel. Je pourrais le comprendre si c'était votre réponse.

Avez-vous eu l'occasion d'assister ou de représenter des victimes devant la commission Adriaenssens? Si c'est le cas, avez-vous ressenti, au sein de cette commission, une volonté de vouloir tout régler au sein de l'institution ecclésiastique en essayant, tant que faire se peut, de transmettre les dossiers à la justice? Si vous avez assisté ou représenté des victimes devant cette commission, avez-vous eu vent de l'existence du protocole d'accord entre cette commission et le ministre de la Justice ou les autorités judiciaires? Avez-vous eu le sentiment que ce protocole avait un poids dans la manière d'organiser les travaux au sein de la commission?

Stefaan Van Hecke: Mevrouw de voorzitter, ik dank op mijn beurt de twee sprekers. Ik heb een aantal vragen. Een aantal ervan is al aan bod gekomen. Het voorbeeld van de politiemann is natuurlijk frappant. Als dergelijke zaken gebeuren, is dat toch vrij ernstig. De slachtoffers moeten al

een grote stap zetten om naar de politie te gaan en klacht in te dienen. Als zij dan geconfronteerd worden met een onderzoek waarin er druk wordt uitgeoefend, dan is dat natuurlijk bijzonder pijnlijk. Net als vele andere collega's, vind ik dat we hierop verder zouden moeten kunnen ingaan. Kunt u zeggen waar die druk vandaan kwam? Was het de politionele hiërarchie, was het Justitie of was het de Kerk? In welke periode moeten we dat situeren? Kunt u eventueel het jaartal geven? Dat maakt het voor ons iets gemakkelijker, als we eventueel wat verder moeten zoeken.

Ten tweede, de bijeenkomst bij de kerkelijke leider. Wij zullen ook de kerkelijke leiders horen in deze commissie. Het is interessant als we kunnen zien hoe dergelijke dossiers in de loop der jaren zijn aangepakt en hoe eventueel de contacten waren met advocaten. Kunt u zeggen in welk jaar u dat contact hebt gehad in Gent? Met wie was dat, als u dat kunt zeggen?

U sprak ook van eigenaardige seponeringen. Kunt u aangeven in welke arrondissementen van dit land u rare seponeringen hebt meegemaakt? De heer Devillé zei dat het op de as Antwerpen-Brussel redelijk ging, maar dat er links en rechts ervan problemen waren. Links en rechts van die as ligt er echter heel veel. Kunt u vanuit uw ervaring van vijftien jaar eventueel aangeven welke arrondissementen, in welke periodes – misschien verschilt dat naargelang de periode – problematisch waren? Ik doel dan zowel op de aanpak van het parket als op die van de zetel.

U sprak ook over de eigenaardige uitspraak van het hof van beroep in het concrete geval dat u hebt aangehaald. Hebt u gelijkaardige ervaringen gehad voor die zelfde kamer met dezelfde samenstelling? Was het in die samenstelling een unieke ervaring die u hebt meegemaakt? Met andere woorden, was er een zekere systematiek? Als u daar slechts een zaak hebt gehad, kunt u dat natuurlijk niet zeggen; dat kan alleen als u daar meerdere zaken hebt gehad.

Tot slot, de relatie in het onderzoek tussen de politiediensten, het parket en de zetel is bijzonder belangrijk voor deze commissie. Hebt u eventueel suggesties welke personen nuttig kunnen zijn voor onze commissie om te horen? Het gaat dan om personen actief binnen de politiediensten, het parket en de zetel, die ons met betrekking tot heel deze problematiek nuttige informatie omtrent beïnvloeding kunnen geven. Als u dergelijke namen mocht hebben, zouden wij u zeer dankbaar zijn.

Valérie Déom: Madame la présidente, je voudrais remercier les deux avocats pour leurs témoignages.

Je poserai des questions, mais nous ne souhaitons nullement porter atteinte aux dossiers en cours ni au secret de l'instruction. Si mes questions vont trop loin, je comprendrais que vous fassiez état du secret de l'instruction ou du secret professionnel pour ne pas y répondre.

Lors d'interviews ou lorsque vous parlez de classement sans suite, d'obstruction de l'enquête ou de différences entre les dossiers d'abus sexuels et d'abus sexuels au sein de l'Église, vous laissez supposer l'existence d'un système, d'une loi du silence organisée. Vous avez donné des exemples, mais pouvez-vous aller plus loin quant à l'organisation de ce système?

Dans ce contexte, lors d'une interview, vous avez fait état de ce que, selon vous, il était possible d'attaquer au civil les évêques au courant des faits de pédophilie, pour abstention coupable, donc non-assistance à personne en danger. Croyez-vous que ce soit possible si longtemps après les faits? Vous-mêmes, avez-vous déjà introduit des dossiers visant à engager la responsabilité personnelle des évêques sur cette base ou sur base de l'article 1382 du Code civil?

Dans le même contexte, lorsque vous avez accompagné M. Rik Devillé, comme vous et lui l'avez dit, confirmez-vous que Mgr Danneels et d'autres évêques étaient au courant d'abus sexuels de la part de prêtres, déjà au cours des années '90?

À présent, peut-être des questions plus précises et plus délicates.

Vous avez pu consulter l'entièreté du dossier De Troy, qui contient plusieurs sous-dossiers. Ainsi, vous connaissez normalement la saisine du juge. Pourriez-vous nous dire ce qu'il en est? Est-il vrai qu'il est notamment chargé d'analyser les mécanismes qui ont mené à la loi du silence?

Vu la demande en récusation à l'encontre du juge De Troy, les victimes ne peuvent plus se constituer partie civile auprès de lui. Que conseillez-vous donc aux victimes: porter plainte auprès de la police locale, auprès de la magistrate Lieve Pellens? Quels sont vos conseils pour les victimes qui n'ont pas encore introduit de plainte?

En tant que praticien, comme les choses ont déjà été évoquées à plusieurs reprises, ne pensez-

vous pas que la constitution d'un dossier mammoth, comme c'est le cas du dossier De Troy, soit plus dangereuse qu'utile?

Et vu des difficultés que vous rencontrez vous-même dans ce dossier, ne craignez-vous pas que tout le dossier s'effondre si certaines pièces ou certains éléments interviennent et nuisent au dossier?

Ne vaudrait-il pas mieux créer une cellule spéciale au sein du parquet fédéral pour analyser les plaintes et procéder aux regroupements nécessaires plutôt que de centraliser le tout sous un seul juge d'instruction? Ces travaux de recherche ne risquent-ils pas d'être réduits à néant et les documents totalement occultés?

Je rejoins les questions de mes collègues, notamment celle de M. Van Hecke. Lorsque vous avez plaidé des cas d'abus sexuels, vous avez, hélas, constaté des différences en fonction des arrondissements judiciaires. Vous avez cité l'arrondissement judiciaire de Gand. Pouvez-vous nous donner davantage de détails en ce qui concerne les arrondissements qui seraient plus proactifs ou, a contrario, ceux qui sembleraient réellement plus réticents en la matière?

En commission de la Justice, nous avons entendu le Collège des procureurs généraux ainsi que le parquet fédéral. Ils nous ont dit ignorer l'endroit où se trouvaient certains dossiers. En votre qualité d'avocat, avez-vous connaissance de dossiers perdus dans les limbes du système?

Raf Terwingen: Mevrouw de voorzitter, meester Van Steenbrugge, mevrouw Mussche, u hebt al door waar de commissie naartoe wil. Men is op zoek naar een aantal elementen, waarvoor ik ook vragende partij ben. Er heerst immers argwaan, die u ook enigszins onderschrijft, inzake beïnvloeding van het onderzoek en van de eventuele rechtsgang.

Ik zal niet in herhaling vallen. U zult begrijpen dat wij zo veel mogelijk concrete elementen nodig hebben om verder te kunnen werken om de vinger aan de pols te houden en de vinger op de wonde te leggen.

Ik heb nog twee bijkomende vragen over twee elementen uit uw uiteenzetting, meester Van Steenbrugge.

Ten eerste, over de ontmoeting met minister Verwilghen. De heer Bracke heeft al gevraagd wat daarvan gekomen is. Het is misschien ook

interessant om te weten wie daar nog bij betrokken was. Herinnert u zich nog de samenstelling van de vergadering?

Ten tweede, u hebt ook gesproken over de West-Vlaamse politieagent. Zonder uw beroepsgeheim te schaden – ik begrijp dat u hier in een grijze zone zit – kunt u ons meedelen door wie de man beweert te worden beïnvloed?

Nog even in het algemeen over uw uiteenzetting. U bent midden jaren '90 met deze problematiek begonnen. De heer Devillé was destijds uw cliënt. Wat was de normale strategie in een dergelijk dossier? Men kwam zich melden. Ik heb begrepen dat de meeste slachtoffers liefst hadden dat het binnen de Kerk werd opgelost. Zo gaf u toch aan. Was er een duidelijke strategie of advies aan het slachtoffer over het al dan niet indienen van een klacht? Wat vond u het beste? Wat hebt u daar geadviseerd?

Ik heb ook nog twee vragen over iets actuelere dossiers. Ik begrijp het als u zegt dat u daarover vanwege het beroepsgeheim niet kunt uitweiden.

Kunt u meer duidelijkheid geven over de dossiers waarin u thans raadsman bent, over de slachtoffers die u bijstaat, ook in het dossier-Kelk? Hoeveel zijn er dat? Is dat regionaal gespreid? Dat sluit ook aan bij de vraag waar de pijnpunten in de verschillende bisdommen liggen. Over hoeveel partijen gaat het eventueel?

Ik heb nog een heel technische vraag, vooral omdat het mij interesseert, met betrekking tot de *class action*. Kunt u hierover wat meer uitleg geven? Het bestaat nog niet in het Belgisch recht. Wij hebben daarover in deze commissie al veel gedebatteerd, om daarvoor een systeem uit te denken.

Ten eerste, hoe vult u dat praktisch in? Hoe lost u dat op? Ik bedoel dan in theorie, niet in de praktijk.

Ten tweede, welke suggesties zijn er voor de toekomst aangaande die *class action*?

Ik heb nog een vraag, die misschien eveneens kort bij uw beroepsgeheim ligt. Ik heb begrepen uit de pers dat u uiteindelijk toestemming hebt gekregen tot inzage in 470 of 475 dossiers van de onderzoeksrechter. Hebt u toestemming gekregen tot inzage van alle dossiers, of was de inzage beperkt tot de dossiers van de partijen die u vertegenwoordigt, de partijen voor wie u zich burgerlijke partij had gesteld?

Aanvullend, ik begrijp goed dat u zich in de betrokken dossiers burgerlijke partij hebt gesteld voor de onderzoeksrechter. Federaal procureur Delmulle merkte daarbij op dat het moeilijk was om te coördineren. Immers, een aantal dossiers was al gemeld aan de plaatselijke parketten. Vervolgens kwam de burgerlijke partijstelling in handen van de onderzoeksrechter. Wat denkt u over die opmerking van de procureur?

Renaat Landuyt: Mevrouw de voorzitter, collega's, dame en heer advocaten, ik heb twee vragen.

Een eerste vraag is in algemene zin. Aangezien uw kantoor enige ervaring heeft met slachtoffers van seksueel misbruik, kunt u op een of andere manier een evolutie zien in de benadering van de slachtoffers van seksueel misbruik in de afgelopen jaren in het algemeen? Kunt u zien of er verschillen zijn met slachtoffers van seksueel misbruik binnen kerkelijke kringen? Zo ja, in welke mate en waar situeren zich precies die verschillen?

Ik veronderstel dat dit ook een van de discussiepunten was in september 1999 met toenmalig minister van Justitie Verwilghen, waaromtrent ik de interesse van de collega's deel wat nu juist de inhoud en het doel van het gesprek is geweest.

Ten tweede, in verband met het beroepsgeheim moet het volgende mij toch van het hart. Ik ken het beroepsgeheim van advocaten een beetje. We moeten er natuurlijk voor opletten dat we van het beroepsgeheim geen biechtgeheim maken. Als commissie willen wij weten welke de weg van een slachtoffer is en waar de obstructies liggen. Wat ons interesseert, toetst ook even de grenzen af van het beroepsgeheim.

Ik zal u een aantal mogelijkheden geven die ons vooruit kunnen helpen. Wij hebben concrete informatie nodig om conclusies te kunnen trekken. Wij willen u wel geloven op uw woord in verband met uw aanvoelen vanuit uw ervaring, maar ik denk dat wij sterker staan als we daarover concrete elementen hebben.

Als ik mij niet vergis, kunt u, mits het akkoord van bepaalde cliënten, veel meer duidelijkheid verschaffen.

U kunt uw cliënten ook uitleggen wat de doelstelling is. Wij moeten obstructies uit het verleden kennen die zich herhalen, om deze

dankzij wetgeving of andere maatregelen te kunnen voorkomen.

De behandeling gebeurt wel achter gesloten deuren, maar de uitspraak is publiek. Als u ons de datum en het nummer geeft van het arrest waarnaar u verwijst, dan zullen wij de bijkomende vragen stellen aan de bevoegde procureur om na te gaan welke politiemans er een verklaring heeft afgelegd en wat daarmee is gebeurd, of men daaruit lessen heeft getrokken enzovoort. U kunt ons een stap vooruit helpen wanneer u de publieke gegevens van uw zaak geeft. Dan hebt u volgens mij zeker geen geheim geschonden. De rest is dan de verantwoordelijkheid van de procureur, om verdere vragen te stellen.

Kunt u in het concrete voorbeeld uit West-Vlaanderen, meedelen of u dé kerkleider hebt gesproken of een kerkleider? Dat is de enige specifieke vraag die ik wil stellen.

Bert Schoofs: Mevrouw de voorzitter, de meeste vragen zijn al gesteld. Ik heb er nog een aan toe te voegen met betrekking tot het technisch-juridisch kader, de *class action*.

De heer Terwingen heeft er ook al een vraag over gesteld. Er zou toestemming zijn van de stafhouder van Gent aan meester Van Steenbrugge om de *class action* in te leiden.

Class action bestaat nog niet als dusdanig. Wij hebben dat hier in de vorige legislatuur uitvoerig besproken, maar omdat die vroegtijdig is beëindigd, konden wij dat debat niet voltooien.

Er bestaat dus ongeveer een dergelijke rechtsfiguur. Is het geen dubbele strategie om op die manier naar het gerecht te stappen, dus niet alleen om zoveel mogelijk slachtoffers te kunnen groeperen, wat de eerste bedoeling van een *class action* is, maar in de tweede plaats ook omdat u vreest dat er zich eigenaardigheden zouden kunnen voordoen, omdat u al zoveel met eigenaardigheden te maken hebt gehad? Is dat misschien nog een extra bescherming die u de slachtoffers wil bieden, om de zaak op die manier aan boord te leggen?

Class action is een experimentele figuur, die nog niet volledig in wetten is gegoten, maar ze heeft in de rechtspraak en de rechtsleer al enige bestaansredenen verworven.

Laurent Louis: Madame la présidente, je tiens à remercier les intervenants pour leur témoignage intéressant.

Je serai assez bref puisque je passe en dernier comme d'habitude, ce qui est tout à fait normal.

Je voulais juste demander si les manœuvres qui sont utilisées par certains responsables de l'Église sont institutionnalisées et systématiques? Est-ce récurrent? Est-ce que dans chaque affaire, il y a une levée de boucliers?

D'où viennent ces pressions subies par les différents enquêteurs? Je pense que la mission première de notre commission est en effet de savoir si elles viennent des supérieurs, des magistrats, directement du ministre ou est-ce directement l'Église qui exerce une pression sur les enquêteurs?

J'aimerais vous demander comment s'exerce, selon vous, l'influence de l'Église sur le monde judiciaire. On a l'impression que l'Église n'a plus beaucoup d'influence en Belgique mais lorsqu'on vous entend, on se rend compte de son influence. Notre commission doit véritablement cerner ce problème pour y mettre un terme. La justice doit pouvoir être rendue et exercée en Belgique en toute indépendance dans l'intérêt des victimes.

Enfin, vous parlez des classements sans suite. Pouvez-vous nous dire quel est le pourcentage des affaires classées sans suite? Cela nous donnera une idée précise.

Par ailleurs, comme d'autres collègues l'ont demandé, y a-t-il une différence entre les différents arrondissements judiciaires?

Sophie De Wit: Mevrouw de voorzitter, van de vragen die ik wou stellen, werden er ook al een aantal gesteld. Ik zal proberen een korte round-up te maken.

Eerst en vooral dank ik de sprekers voor hun uiteenzetting. De commissie heeft professor Adriaenssens reeds gehoord. Hij heeft ook in zijn rapport gesteld dat er eigenlijk geen systematiek was. Vorige week hebben wij mevrouw Halsberghe en de heer Devillé gehoord en die spraken wel over een systematiek in de zin van een draaiboek en richtlijnen. Uit uw korte uiteenzetting kan ik vermoeden dat u toch iets de andere richting uitgaat. Ik zou graag uw visie daarover kennen. Is er al dan niet een systematiek?

Daarbij aansluitend is er het hallucinant verhaal waarop al veel collega's zijn teruggekomen, over de politiemans en de gerechtelijke afwikkeling van

die zaak. U spreekt ook over een merkwaardig parcours in meerdere zaken. Mijn vraag betreft de tijd noch het arrondissement, maar over hoeveel zaken gaat het bij benadering? Wat moet ik mij daarbij voorstellen? Het zijn meerdere zaken, maar wat is dat? Dat kunnen er tien of twintig zijn, of nog veel meer.

Daarbij aansluitend blijft het een flou gegeven met hoeveel slachtoffers en dossiers wij te maken hebben. Ik had van u graag vernomen, eventueel bij benadering, hoeveel slachtoffers u ondertussen vertegenwoordigt. Ik heb begrepen dat er ook aansluitingen bij uw klachten zijn.

Meester Van Steenbrugge, u hebt ooit in een boek gesteld dat er best geen uitspraken worden gedaan in een dossier tot wanneer de volledige procedure is afgehaspeld, tot Cassatie. In de praktijk zien wij dat het al eens anders verloopt. Ik denk nochtans dat het een heel edel standpunt is.

Wat het beroepsgeheim en het geheim van het onderzoek betreft, heb ik het niet enkel over advocaten en mensen in de juridische sector, maar ook in de hulpverlening. Daarbij aansluitend is er het probleem van het schuldig hulpverzuim. Dat raakt daar natuurlijk aan. Als men zwijgt aan de ene kant, dan houdt men eventueel vervolging tegen aan de andere kant. Denkt u dat daar een wettelijk initiatief nodig is? In welke zin zou u dat dan zien vanuit uw expertise?

Er is iets wat mij intrigeert. U spreekt over *class action* of collectieve vordering, waarvoor u toelating zou hebben van de stafhouder. Die figuur is in België nog niet ingevoerd als zodanig. Ook daarover had ik graag wat meer toelichting gekregen, omdat dit een oplossing zou kunnen bieden voor vele slachtoffers. Een probleem in dit dossier is immers dat vele zaken verjaard zijn. Misschien kan er dan voor die mensen een uitweg worden geboden.

U behandelt, denk ik, ook andere zaken alsook huidige dossiers van misbruik. Mag ik u vragen, vanuit uw praktijkervaring, of de verjaringsproblematiek zich daar ook zo ernstig voordoet als in deze typische dossiers binnen de Kerk?

La présidente: Chers collègues, je voudrais revenir un instant sur les propos de M. Landuyt.

Monsieur, madame, si vous le désirez, après avoir répondu en séance publique, vous avez la possibilité de demander le huis clos. Cette décision vous appartient.

Pour ce qui concerne les chiffres, je peux tout à fait comprendre que vous n'en disposez pas. Il faut savoir – je le répète pour les membres de la commission – que les chiffres relatifs aux dossiers classés sans suite ont été demandés aux différents parquets. Cela dit, cela ne nous permettra pas de savoir quels sont les types d'abuseurs dont les dossiers ont été classés sans suite. Si vous avez des informations à nous donner à ce sujet, n'hésitez pas!

Walter Van Steenbrugge: Misschien is het goed om de krijtlijnen van wat wij kunnen en niet kunnen, eerst goed uit te tekenen. Daarom wil ik eerst een antwoord geven op de vraag van de heer Landuyt en nadien op de vraag van de laatste spreker over het beroepsgeheim. Na die toelichtingen geef ik er de voorkeur aan om de andere vragen te beantwoorden achter gesloten deuren. Om de geheimhouding van een en ander niet verdacht te maken, wil ik in openbare vergadering iets zeggen over die krijtlijnen, zodat de aanwezigen weten wat wij bereid zijn om te zeggen.

We moeten een onderscheid maken in de zaken waarin men effectief gedekt is door de toestemming van de cliënt. Ik heb er geen probleem mee om straks nadere toelichting te geven over het specifieke dossier vanuit het standpunt van mijn cliënten die mij daartoe hebben gemandateerd. De zaak waarover ik uitleg zal geven, is voor een deel in de krant gekomen. Ik zal het niet hebben over de persoon die in de betreffende stukken wordt aangeduid als diegene die druk heeft uitgeoefend. Ik geef de mogelijkheid, met de toestemming van de cliënt, dat het wordt nagevraagd bij de desbetreffende parketten. Ik lees de naam niet voor.

De vraag van de correctionele rechtbank aan een politiefunctaris in een zaak van zwaar seksueel misbruik luidde: "Bent u benaderd geweest door de heer..." – gevolgd door zijn functie en titel – "in het begin van het onderzoek?" Antwoord onder ede van de politiefunctaris bij het begin van het onderzoek: "Ja, daags na de aangifte door de moeder. En dit rond 15 uur werd ik opgebeld door... Hij stelde dat de moeder tegen alle afspraken in klacht had neergelegd. Hij had afgesproken met de moeder dat de beklagde zou muteren – "deze problematiek is door meester Mussche daarnet aangeklaagd – "en of het wel nodig was dat we dat aan de onderzoeksrechters (...) en of het niet mogelijk was om de zaak zo te houden. Het zou intern geregeld worden."

Er is een woordje dat ik niet kan lezen, maar de goede verstaander begrijpt dat de man in kwestie onder ede zegt dat er een afspraak zou zijn geweest om de betrokkene enkel te muteren, dat het toch niet nodig was om daar een onderzoeksrechter bij te betrekken en of het niet mogelijk was de zaak zo te houden. Het zou intern geregeld worden. Dat is het antwoord.

Wat ik daarover wil zeggen, is dat ik de personen die daarin vermeld worden, niet zal aangeven.

Aangaande de andere dossiers, ben ik bereid om vanuit dezelfde gedachtegang nadere toelichting te geven. Het spreekt natuurlijk ook voor zich dat het nogal huichelachtig zou zijn van mijnentwege om te zwijgen over stukken die door derden naar buiten werden gebracht. In het lopend dossier heeft bijvoorbeeld de heer Hertogen al tal van persmededelingen gegeven, deze ochtend nog. Die man snelt als een sneltrein naar de persdiensten. De raadsman van het bisdom heeft ook al een aantal uitlatingen gedaan.

Op dat vlak knoop ik aan bij wat er opgemerkt werd nopens een passus uit mijn boek van destijds. Men zal mij niet kunnen betrappen op het uitbrengen van zaken die *sub judice* zijn, die in onderzoek zijn, maar ik kan niet goed verdragen dat derde partijen zaken uitbrengen, terwijl ik niet het recht zou hebben om dan de lat gelijk te leggen. Dat staat overigens met zoveel woorden in de bepalingen van het Strafwetboek. Wanneer mensen stukken menen te moeten mailen naar journalisten, zoals bijvoorbeeld ook over de operatie Kelk, waarna die journalisten die stukken aan mij bezorgen, is het toch maar normaal dat ik mijn visie daarover geef. Over operatie Kelk zal ik dus wel een aantal meningen durven vormen, zaken waarvan ik vraag of dat nog mogelijk is in 2010. Ik hoor mensen van het openbaar ministerie bijvoorbeeld vragen of schuldig verzuim nog wel bestaat. Daar wil ik dus wel wat toelichting bij geven. Maar ik zal niet spreken... Ik heb, conform mijn verzoekschrift 61 ter, inzage gekregen in het lopend dossier van operatie Kelk. Zou ik daarover nu bepaalde zaken doorgeven, dan pleeg ik een misdrijf. Er zijn mensen die erop hopen dat ik een misdrijf zou plegen. Er is ondertussen trouwens al een strafklacht ingediend tegen mij in dat onderzoek. Dat zal ik mij natuurlijk geen tweede keer op de hals halen. Ik zal dus voorzichtig zijn, maar ik zal het niet uit de weg gaan, omdat een aantal zaken al duidelijk is gemaakt.

Ook het volgende wil ik nog zeggen. Er moet effectief een onderscheid gemaakt worden tussen de strafrechtelijke afloop en de burgerrechtelijke

afloop. Iedereen heeft de mond vol van de verjaring. Er valt echter een heel duidelijk onderscheid te maken tussen de strafrechtelijke verjaring en de burgerrechtelijke verjaring.

Ook over de strafrechtelijke verjaring kan er nog heel veel discussie ontstaan, want we kunnen te maken hebben met een collectief misdrijf. Dat moet allemaal in concreto worden bekeken.

Nu, op dit ogenblik, kan niet gezegd worden dat dossiers verjaard zijn.

Dat is de taak van eindrechters, voor de raadkamer bij het afsluiten van het onderzoek of voor de correctionele rechtbank wanneer de zaak wordt doorverwezen. In het rapport van professor Adriaenssens las ik echter dat het allemaal afgelopen zou zijn. Goed, dat is de mening van de professor, maar het zal toch uitgemaakt moeten worden door rechtbanken in hoeverre feiten van seksueel kindermisbruik allemaal verjaard zouden zijn. Zeker en vast moet uitgemaakt worden hoe het zit op burgerrechtelijk vlak. Volgens mij begint de verjaringstermijn op burgerrechtelijk vlak maar te lopen wanneer de slachtoffers een volledig beeld hebben over wie en over wat. Daarover zal dus nog een aardige discussie ontstaan. Nu zeggen dat het allemaal is afgelopen voor justitie en dat men het maar zelf moet doen, is volgens mij een brug te ver.

Dat zijn zo'n beetje de elementen die ik dacht te moeten aflijnen, alvorens, voor het gemak van cliënten, om gesloten deuren te vragen voor de verdere beantwoording van de vragen.

La **présidente**: En ce qui concerne la *class option*, souhaitez-vous répondre? Ou alors, n'avez-vous pas d'avis sur le sujet?

Walter Van Steenbrugge: Mevrouw de voorzitter, er waren zeer veel vragen. Wij hebben de vragen naar best vermogen genoteerd. Wij zullen de vragen ook naar best vermogen en in de volgorde dat zij zijn gesteld, trachten te beantwoorden. Ik wil hier en daar wel een uitzondering maken, alvorens over te gaan tot de vergadering achter gesloten deuren, maar dat zou de zaken alleen maar 'perturberen' en vertragen.

Mevrouw de voorzitter, ik geef er dus de voorkeur aan de rest van de vragen achter gesloten deuren te behandelen.

La **présidente**: Comme l'a demandé le témoin, nous allons passer à la réunion à huis clos.

La réunion publique de commission est levée à 15.23 heures.

De openbare commissievergadering wordt gesloten om 15.23 uur.